

RENDÉSZET A SZOCIALIZMUS ELSŐ ÉVTIZEDEIBEN

Sallai János

Összefoglaló:

Ma több mint három évtizede, hogy magunk mögött hagytuk a szocializmust, amely időszakban a történelem, így a szakmatörténet oktatása, kutatása sokszor tabutéma volt. Ezért is fontos, hogy a meglévő levéltári, könyvészeti forrásokra alapozva, a még élő tanúkat meghallgatva, felkussassuk a szocializmus alatt megvalósult rendészetet.

A második világháború után szinte a teljes rendészeti elitet kicserélték, vagy eltávoztak önként a testülettől. Az ismert történelmi okok miatt a rendészetben is a szovjet modell átvétele kötelező volt, s meg is valósult mind módszerben, mind jelképesen, pl. az egyenruhák, rendfokozatok tekintetében. A szakemberhiány pótlására gyorsított tisztképzéssel válasszoltak, és csak a hatvanas évek végére sikerült hatékonyabb, magasabb színvonalú tisztképzés megvalósítani, ami elvezett a Rendőrtiszti Főiskola 1971-es létrehozásához. Az első rendőrségi törvényre 1955-ig kellett várni, míg a következő rendőrségi, rendészeti jogszabályok a hetvenes évek elején születtek meg.

Kulcsszavak: rendőrség, rendészet, rendőr, tisztképzés, rendőrtiszt, szocializmus, Államvédelmi Hatóság, biztonság, állambiztonság

Abstract:

Today, for more than three decades, we have left behind socialism, a period in which history, and thus the teaching and research of professional history has often been a taboo subject. That is why it is important to look at the policing that took place under socialism, based on the existing archival and literary sources and listening to witnesses who are still alive. After World War II, almost the entire law enforcement elite was replaced or voluntarily resigned from the body. Due to the known historical reasons, the adoption of the Soviet model was also obligatory in law enforcement, both in terms of methods and symbols, e.g. in terms of uniforms and ranks. They responded to the shortage of specialists with accelerated officer training, and it was not until the late 1960s that more effective, higher-quality officer training was achieved, which led to the establishment of the College of Police Officers in 1971. The first police law came into force in 1955, while the next police and law enforcement legislation was enacted in the early 1970s.

Keywords: police, policing, policeman, officer training, police officer, socialism, State Protection Authority, security, state security

Bevezetés

A téma kutatásánál magam is megdöbbentem, hogy milyen kevés cikk íródott a Szovjetunióban 70, a keleti szocialista országokban 40 évig fennállt szocializmus rendészetéről, rendőrségeiről.

Aztán eszembe jutott, hogy hogyan végződött a „szocialista népmese”: aki nem hiszi, annak utánajárnak... Így már érthető, hogy miért kezelték tabuként a határ, rendfenntartás és rendészet történetét.

Témám kutatásánál nagyban motivált 1990-es években a vasfüggöny¹ leomlása után nyugat-európai rendőrségeknél tett szakmai tanulmányutam és egy belga családnál eltöltött hét estéinek légköre, mikor a vendéglátók (akik tudták, hogy határőr-rendőr tiszt vagyok) megkérdezték: hány embert öltem meg annak idején a vasfüggöny mentén a határon. Természetesen egyet sem, de a kérdésen megdöbbentem és azonnal rájöttem, hogy a nemcsak minket, szocialista országok állampolgárait tájékoztatták félre, hanem a vasfüggöny túloldalán élőket is. Pontosabban az információk hiánya, a misztikus homály sokszor rémképekhez, meg nem történt eseményekről szóló legendákhoz vezetett.

Ehhez képest témám felkutatásához igen szerény lengyel, cseh, keletnémet, román, szovjet, bolgár eredeti szakirodalom állt rendelkezésre. A szocialista országok rendőrségei még egymásról is csak szőrmentén tudósítottak. Létezett ugyan a *Belügyi Szemle* vagy a *Külföldi Figyelő*, de ezek is csak igen óvatosan kivonatolva közöltek tudósításokat a szocialista rendészetet művelő kollégák írásaiból. Azt például, hogy milyen volt a keletnémet határőrizet, csak később, a szocializmus végét követő években tudhattuk meg. Mivel még ma sem áll annyi forrás rendelkezésünkre a szocialista országok rendészetéről, esetleg rendőrségeik együttműködéséről, hogy azt tudományos igényességgel feltárhassuk és publikálhassuk, ezért csak az általam levéltári, jogtörténeti és könyvészeti forrásokból ismert magyar szocialista rendészeti viszonyokat dolgoztam fel, és tettem kísérletet a megírására.

A szocializmus éveiben a fegyveres erőknél és a rendészeti szerveknél a szakma történeti kutatása, oktatása tabu volt. Ezt én is megtapasztaltam, amikor a Kossuth Lajos Katonai Főiskola határőr szakán nem tanultam az államhatárok történetéről, Trianonról vagy a határőrizet történetéről. Kutatásaim során megállapítottam, hogy a 19. század végén Magyarországon kialakult a modern rendészet, és az első állami rendőrséget a polgári jellegű bécsi és londoni mintára hozták létre. Az első világháború után centralizálták és államosították a rendőrséget, és 1922-től létrehozták a rendőrtisztviselői szaktanfolyamokat, ahol a leendő fogalmazói, felügyelői és detektívkar magas szintű képzésben részesült, így

¹ Lásd erről: Simándi Irén (2006): Léggömbakció. In: *Valóság*, 10. sz. 33–42.

például a rendészeti szakma történetét is oktatták a leendő rendőr tisztviselők számára. A második világháború döntő fordulatot hozott a magyar rendészet történetében, mert eltávolították a két világháború között szolgált rendészeti szakértelmiséget, és azok színvonalas munkáiról nem volt illő beszélni.

A fentiek motiváltak abban, hogy felkutassam az 1945 után létrejött magyar rendőrség szervezetét, tevékenységét meghatározó főbb tényezőket, és bemutassam a szocializmus első évtizedében létrejött rendészetet.

A rendészet és a rendőrség újjászervezése a második világháború után

A második világháború utolsó időszakában egyértelművé vált, hogy Magyarország a Szovjetunió befolyási övezete alá fog kerülni a szovjetek és a szövetségesek győzelme esetén.

Még javában tartott a háború,² amikor Magyarország szovjetek által ellenőrzött területein megkezdődött a politikai élet beindítása, az ideiglenes kormány felállítása, amelynek első intézkedései között szerepelt a csendőrség feloszlata³ és az államrendőrség megszervezése. A csendőrség személyi állományának jelentős részét azonnal, a rendőrség állományát a későbbiekben folyamatosan bocsátották el. Ugyanakkor az 1945-ben újjászervezett közigazgatás a korábbi, két világháború között funkcionáló közigazgatásban kidolgozott alapelvekre épült. Az ez idő tájt kiadott *Közigazgatási Alapelvek* című útmutató is ezt igazolta, mely szerint a „közigazgatás az állami szervek törvényes akaratot megvalósító tevékenysége, amely szervek része az államigazgatásnak”.⁴ Ugyanebben a műben a rendészetről többek között az alábbiakat olvashatjuk.

- A közrendészet a közrend előfeltételeinek létrehozása, vagy a meglévő közrend fenntartása;
- a „közrendészeti igazgatás” az igazgatási ágazatok egyike;
- az igazgatásrendészet – a közérdekből kiindulva – az egyes személyek magatartásának szabályozása.⁵

Ezzel teljesen összhangban a közrendészeti igazgatás alapterületeihez a következőket sorolták:

² Kovács Tamás (2005): A nyilas éra politikai rendészetének felépítése. In: *Kutatási füzetek 12. Ünnepi szám Ormos Mária 75. születésnapjára*. Pécsi Tudományegyetem, Pécs. 239–252.

³ 1690/1945. ME rendelet a csendőrség feloszlatajáról és az államrendőrség megszervezéséről.

⁴ Katona Géza (2006): A rendészet evolúciója Magyarországon (1945–2006). *Magyar Rendészet*, 4. sz. 8–17.

⁵ Uo. 9.

- politikai rendészet (ebbe akkor beletartozott a gyülekezési, egyesületi, sajtó-, útlevelügyek, valamint a REF);⁶
- bűnügyi rendészet.

A másik nagy területet az igazgatásrendészet jelentette, amelynek részterületei a következőket foglalták magukba:

- népességrendészet;
- erkölcsrendészet;
- színházak és mozgószínházak felügyelete;
- közlekedésrendészet;
- gazdaságrendészet (a háború után a káros gazdasági tevékenységek visszaszorítása központi kérdés volt);
- cselédügy.⁷

A Közigazgatási Alapismerek által megjelenített rendészet fő területei azt sugallták, hogy a könyv írója a rendészetet tágabb körben értelmezi, visszanyúlva a 19. század „rendőrállam” koncepciójáig. Ugyanakkor megállapítható, hogy mindez a baloldali fordulat előtt az utolsó, korábbi jogállami rendészet fogalom elemeit tartalmazza.

Ezzel párhuzamosan folyt az új rendőrség felállítása, megszervezése, személyi állományának feltöltése, amelyre a következő feladatok hárultak:

- a közbiztonság szavatolása,
- az államrendészet (politikai rendészet) minden ágának ellátása,
- az igazgatásrendészet gyakorlása a hatáskörébe utalt közigazgatási ügyekben,
- rendőri büntetőbíráskodás a törvényes szabályok által hatáskörébe utalt kihágásokban,
- a volt csendőri teendők és a végrehajtó szolgálat valamennyi közigazgatási, köz- és állambiztonsági (politikai) ügyben,
- azoknak az ügyeknek az ellátása, amelyeket a jelen rendelet hatálybalépése után külön törvény vagy rendelet a rendőrség hatáskörébe utal.

Az államrendőrség számára megszabott feladatok már jól szemléltetik, hogy a rendészet teljes spektrumát megkapta a közbiztonsági feladatoktól a politikai rendészetig, és később még egyebekkel is megbízták. Erre a különleges megbízatásra gyorsan sor is került, amikor 1946-ban az államrendőrség keretein belül felállították az Államvédelmi Osztályt (ÁVO), melynek ügykörébe a következőket utalták:

- a demokratikus államrend és köztársaság büntetőjogi védelméről szóló 1946. évi VII. törvénycikkbe ütköző bűncselekmények nyomozása és feljelentése;

⁶ Rendőri felügyelet.

⁷ Uo. 9–10.

- a népbíráskodásról szóló és az 1946. évi VII. törvénycikkbe iktatott 81., 1440. és 6750/1945. számú ME rendeletekbe ütköző bűncselekmények nyomozása és feljelentése;
- egyesületek keletkezésének és működésének figyelemmel kísérése; jóváhagyott alapszabályokkal nem bíró vagy a fennálló szabályok szerint ilyenek nem tekinthető egyesületek működésének betiltása iránt az illetékes rendőrhatóság vezetőjének javaslatot tesz; alapszabály- vagy államellenes irányban működő egyesületek magatartásáról az illetékes rendőrhatóság vezetőjéhez jelentést tesz;
- a politikai vonatkozású röpiratok szerzőinek és terjesztőinek nyomozása és az illetékes hatósághoz történő feljelentése;
- bejelentett és tudomásul vett gyűlések lefolyásának megfigyelése;
- államrendészeti vonatkozású bel- és külföldi adatok gyűjtése és nyilvántartása;
- titkos rádióállomások felderítése;
- az illetékes rendőrhatóságához – Budapesten a főkapitányság vezetőjéhez, vidéken a vármegyei felügyeleti körzet székhelyén működő kapitányság vezetőjéhez, továbbá a hódmezővásárhelyi és szegedi kapitányság vezetőjéhez – történő javaslattétel a kitiltásnak, rendőrhatósági felügyelet és rendőrhatósági őrizet alá helyezésnek (internálásnak) azokkal a magyar állampolgárokkal szemben történő elrendelése iránt, akiknek bizonyos községben vagy az ország bizonyos részeiben való tartózkodása az állam érdeke szempontjából aggályos. A közrend vagy a közbiztonság szempontjából aggályos, továbbá a gazdasági okokból káros személyek kitiltása, rendőrhatósági felügyelet alá helyezése; illetőleg a rendőrhatósági őrizet alá helyezési ügyekben szükséges javaslatokat vidéken a kapitányságok vezetői teszik meg;
- a politikai megbízhatóság kérdésében a hatóságok felhívására vagy megkeresésére véleményt ad;
- eljár azokban az államrendészeti ügyekben, amelyek a budapesti főkapitányság, illetőleg a kapitányság vezetője részére fenntartva nincsenek;
- végül eljár azokban az ügyekben, amelyeket különrendeletek az államvédelmi osztályokhoz utalnak.

Az 1946. december 3-án kiadott rendelet már jól illusztrálta az ÁVO kiemelt szerepét, mivel az osztály állományát külön kellett a rendőrségi állománytól kezelni, és az ÁVO vezetője önállóan napi parancsot adhatott ki. Az ide rendelt őrszemélyzet feladatait külön rendeletben szabályozták.

A második világháború utáni időszakban súlyos problémát jelentetett Magyarországon a különböző kényszermigrációs folyamatok kezelése.

Így például a svábok kitelepítése, a szlovák–magyar lakosságcsere,⁸ a Szovjetunióba munkaszolgálatra rendelt tömegek szállítása. Emellett a hadifoglyok hazaszállítása, a Nyugatról hazatelepülők,⁹ a magyarországi menekültek (pl. lengyelek) anyaországba való visszaszállítása és a szomszédos országokból, főleg Romániából menekülő magyarok befogadása. A korszak legérzékenyebb migrációs problémája is jelentkezett Magyarországon, a zsidó nemzetiségűek Palesztinába irányuló exodusára.¹⁰ A nagyarányú tömegmozgás kezelését nehezítette a háború utáni pénztelenség, a nyilvántartások hiánya, a személyi okmányok tekintetében uralkodó zűrzavar és a győztes hatalmak (SZEB) országot sújtó intézkedései, a szomszédos országokkal hosszú ideig tartó rossz viszony. A háború utáni rossz közbiztonsági helyzet felszámolását hátráltatta, hogy a harcok során sok fegyver került a lakossághoz, közvetve pedig a bűnözőkhöz, s ezek beszolgáltatása nagyon nehezen ment, továbbá a győztes hatalom fegyvereseinek garázdálkodása, a szökött szovjet katonák fosztogatása.¹¹

Az országban a közrend és közbiztonság megszilárdítására tett intézkedések mellett az ideiglenes kormány a határok őrizetére, rendészetére is figyelmet fordított. A '40-es években a hagyományoknak megfelelően a honvédségre hárult a határok őrizetének megszervezése a fasisztáktól már megtisztított országrészekben és az 1938. november 1-je előtti határok mentén. Az első HM-intézkedés 1945. február 22-én született a határportyázó századok felállítására. Eszerint vármegyénként egy határportyázó századot kellett felállítani (kettőt, ha a vármegye határszakasza az 50 km-t meghaladta). Ennek köszönhetően 1945 márciusában az ország keleti és délkeleti határán már öt határportyázó század teljesített szolgálatot. A HM határőrcsapataira vonatkozó szövetségi ellenőrző bi-

⁸ Lásd erről: Simándi Irén (2019): Mielőtt a vonatok elindultak... A Magyar Áttelepítési Kormánybiztosság dokumentumai a Magyar Rádióban. In: *Múltunk*, 2019. 3. sz. 32 oldal. <https://www.multunk.hu/2019-3-szam> (letöltés dátuma: 2022. 04. 16.); Koudela Pál (2014): A kivándorlás és a jólét összefüggése hazánkban az első világháború előtt és után. *Közép-Európai Közlemények* 7(3-4): 79–89.; Koudela, Pál (2014): Turning Points of Emigration from Hungary: Understanding the present Changes in Migration Structure. In: Biltsik Barbara et. al. (eds.): *New approaches in a complex world. International relations, history and social sciences*. L'Harmattan, Budapest. 163–178.; Koudela, Pál (2011): International Migration from Central and Eastern European Countries to Western Europe and the United States. *Central European Political Science Review (CEPSR)* 12(46): 67–88.

⁹ A BM-nek a SZEB-hez 1947-ben küldött jelentése szerint Nyugatról több mint 300 ezer fő tért vissza. Főrizs Sándor (2014): Az idegenrendészet problémái 1947-ben. *Magyar Rendészet*, 14. évf. 4. sz. 53–64.

¹⁰ Uo.

¹¹ Főrizs Sándor (2016): Szovjet katonák a határőrségi jelentésekben. In: Zsámbokiné Ficskovszky Ágnes (szerk.): *Válogatott tanulmányok a Vám- és Pénzügyőri Tanszék fennállásának 25. évfordulója alkalmából*. NKE, Budapest. 34–52.

zottsági rendelet alapján összesen 5000 fő lehetett ez időben a határőrség létszáma, az erre vonatkozó tervezetet a SZEB 1945. május 14-én hagyta jóvá. Ennek megfelelően az év második felére 27 portyázó század 150 őrsé őrizte az ország határait (az őrsökön egységesen 31 fő szolgálhatott). A határportyázó őrsök átlagban 14-15 km-es határszakaszon, a határ mentén járőrözéssel látták el feladatukat. A háború következtében az anyagi-technikai felszereltségük, összeköttetési lehetőségeik sokszor a minimális szintet sem érték el. Tovább nehezítette a helyzetet, hogy nem volt megfelelő szabályzat, határszolgálati utasítás kiadva, így a parancsnoki állomány csak saját magára hagyatkozhatott. A nehézségeket tovább fokozta, hogy a határon való átjutással ez időben jelentős számú fegyveres banda, háborús bűnös és csempész kísérletezett. A fentiek mellett a határforgalom-ellenőrzés is a határrendőrségre hárult, mely határrendészeti tevékenységét 1950-ig, az ÁVH-ba való beolvasztásáig láthatta el.

A második világháború utáni a baloldali fordulat eredményeként a belügyi intézményeknél a régi szakembereket, szakismereteket, szabályzatokat mellőzték. Míg például 1946-ban Abrudbányai Aladár határőr százados a Bulbuk Emil 1934-ben kiadott határszolgálati gyűjteménye alapján tartotta meg eligazítását és szerkesztette meg *Határszolgálati utasítását*, addig az 1950-es évekre már nyoma sem volt a Bulbuk-féle vonalnak. De ugyanígy a rendőrségi kiképzési kiadványokból, tankönyvekből is eltűntek a Pavlik-, Laky-, Rédey-, Nagy Valér-féle színvonalas rendészeti munkák nyomai, vagy ha maradt is belőlük egy-kettő, e szerzők nevét már nem tüntették fel a források megjelölésénél.

A rendőrségnél az utolsó „békebeli” rendőrségi szabályzat¹² az 1948-ban kiadott R.II-es volt. A szabályzat minden valószínűséggel 1947-ben készült, amelyet a mellékletekben szereplő 1947-es dátumok és a tartalma is alátámasztanak. A szabályzat a rendőrség számára a következő rendészeti jellegű feladatokat határozta meg:

- a) nyilvános színielőadások engedélyezése és ott a rendőri felügyelet gyakorlása, ha a helyi közigazgatási hatóság a saját feladatkörébe tartozó színháznyitást megadta; nyilvános hangversenyek, dalesetek, szavalati előadások, mutatványok, mozgófénykép-leadások, táncvigadalmak és ünnepi felvonulások engedélyezése; közrendészeti és tűzrendészeti szempontból szükséges óvintézkedések elrendelése és az azokra való felügyelet; a kirótt felügyeleti díjak beszedése, elszámolása;
- b) a közerkölcs és közszemérem érdekeinek védelme; a kéjnőkre vonatkozó rendszabályok végrehajtásának és megtartásának ellenőrzése;

¹² R-2. *Szolgálati szabályzat a rendőrség számára*. A belügyminisztérium hivatalos kiadása, Budapest. 1948.

- c) az erkölcsi bizonyítványok kiállítása;
- d) a zálogosok, zsidóárusok, az ócskavassal és általában az ócska holmikkal kereskedő egyének, az ószeresek, a nyilvános küldöncök, az utcai árusok ellenőrzése;
- e) a szállodák, a pensiók, a vendéglők, a kávéházak, a kávé- és italmérések, a cukrászdák, általában bármiféle italmérő és nyilvános étkezőhelyiségek, tánciskolák és fürdők rendőri szempontból való ellenőrzése és a velük kapcsolatos felügyelet; az italmérési engedélyeik véleményezése, felügyelete és ellenőrzése;
- f) a személy- és áruszállítás eszközeinek és közegeinek a közrend, a köztisztaság, valamint a közönség jogos igénye szempontjából való felügyelete; utcákon, tereken, utakon és közlekedésre használt vizeken a szabad közlekedés és a közrend biztosítása; az esetleges akadályok és a közlekedés veszélyeinek elhárítása; köztereken, utcákon és utakon a köztisztasági szabályok ellenőrzése; a gépjárművekre vonatkozó ügyek intézése, forgalomba hozataluk engedélyezése, gépjárművezetői igazolványok kiadása; hajók, vasúti mozdonyok és gépjárművek próbamenetein való részvétel; bérkocsik, bérgépkocsik, társas kocsik és teherkocsik állomáshelyének kijelölése, a rájuk vonatkozó szabályok megtartásának ellenőrzése;
- g) a házalás engedélyezése; a könyöradományok gyűjtésének ellenőrzése; a koldulási tilalom ellenőrzése és az ezzel kapcsolatos rendelkezések végrehajtása;
- h) mérgező, gyúlékony, robbanó- és gyógyanyagokat előállító vagy árusító üzleteknek és ilyen anyagokat használó ipari üzemeknek az ellenőrzése, valamint az említett anyagok előállítására, tárolására, felhasználására, szállítására és árusítására vonatkozó szabályok megtartásának ellenőrzése;
- i) a főzés alkalmával réz-, ón- vagy fémedények elárusítására, továbbá a szétosztandó ételek és italok tartására és a használatban lévő mértékekre vonatkozó szabályok megtartásának ellenőrzése;
- j) az állatkínzás megakadályozása, a veszettségre és más veszedelmes állati betegségekre, elhullott állatok tetemének eltakarítására, valamint a veszedelmes vadállatokra vonatkozó rendelkezések végrehajtásának ellenőrzése;
- k) a fegyverek és lőszerkészítésére, tartására és forgalomba hozatalára vonatkozó szabályok megtartásának ellenőrzése; a lövöldék engedélyezése és ezzel kapcsolatban, valamint katonai lögyakorlatok alkalmával a testi épség biztosítására szükséges óvintézkedések megtétele és a megtartásukra való felügyelet; a fegyvertartási és fegyverviselési, valamint a lőszervásárlási engedélyek kiadása;
- l) építkezések, épületjavítások és épületbontások alkalmával, nem-

- különben roskadozó vagy egyébként veszedelmes építményeknél a biztonsági rendszabályok megtartásának ellenőrzése és a foganosításuk iránti intézkedés;
- m) tüzeset, árvíz, földrengés vagy egyéb közveszedelmek és szerencsétlenségek alkalmával a rend fenntartása, a közrend védelme;
 - n) a hivatalos és jogosított magánhirdetésekre kijelölt helyeken kifüggesztett nyomtatványok megóvása; a kifüggesztett vagy szétszórt tiltott hirdetések, felhívások elkobzása iránti intézkedés;
 - o) a bejelentési ügyek intézése, valamint a bejelentőhivatal működésével kapcsolatban a rendőrhatalóság területén tartózkodó rovott előéletű, gyanús magatartású egyének és feltételes szabadságra bocsátott személyek nyilvántartása;
 - p) a nyilvános helyen talált ön- és közveszélyes elmebeteg, valamint ugyanitt talált, önmagukkal tehetetlen betegek és gyermeket elhelyezése iránt az illetékes hatóságok megkeresése;
 - q) a talált tárgyak, értékek megőrzése, nyilvántartása és kiadása.¹³

A szabályzatban rögzített rendészeti feladatok jellege és a szabályzat nyelvezete egyértelműen a két világháború közötti időszak szakembereinek munkájára utal.

Rendőrtisztképzés a szocializmusban

A második világháború után a politikai fordulatok eredményeként a rendőrség, csendőrség tisztikarát szinte teljesen elbocsátották. A korábbi időszakban az 1920-as államosítás és központosítás után felkészített fogalmazói, felügyelői és detektívkar állománya jellemzője a magasan kvalifikáltság volt, amely karokba történő bejutáshoz minimum érettségire, de általában állam vagy jogtudományi diplomára volt szükség. Ezt követően a leendő tisztikart egy egyéves rendészeti szaktanfolyamon készítették fel. 1945 után a két világháború között tisztviselői felkészítés rendszerét ideológiai alapon felszámolták, és a korábbi burzsoá jelzővel illetett rendőrtisztek döntően eltávoztak a testülettől, így szükségessé vált egy új tisztikar kinevelése – szovjet mintára. Ennek az elvárásnak a teljesítésére a rendészet területén Európában az elsők között, 1947-ben¹⁴ a Rendőr Akadémia (RAK) jött létre, és kezdte meg 1948. február elsejével a leendő rendőrtisztek felkészítését. Később RAK néven ugyan, de különböző képzési profillal és idővel tartott ez a forma, és mellette a bűnügyi és állambiztonsági tisztek felkészítésére külön intézményekben került sor. A szocializmus éveinek kezdetén beindított rendőrtisztképzés szemé-

¹³ R-2. *Szolgálati szabályzat, a rendőrség részére*, i. m.

¹⁴ 198 900–1947. IV/1. BM Rendelet.

lyállománya a négy–hat osztályt végzett munkás–paraszt fiatalokból állt, akik nem rendelkeztek elődeik általános és szakmai felkészültségével. Így a szocializmus első évtizedeiben a rendőrtisztképzés tananyaga jelentős részben az általános alpműveltségi tantárgyakat (számтан, írás, földrajz stb.) tartalmazta. A 60-as–70-es években bekövetkezett változások, fejlődések eredményeként a BM Kollégium 1970. május 28-án hozott döntése alapján 1971. szeptember 1-jétől a korábbi RAK és Idegen nyelvű Főiskola helyén a Rendőrtiszti Főiskola (RTF) kezdte el működését.

Rendfenntartás, rendészet, állambiztonság az 1956-os forradalom után

A bipoláris világrendszer kialakulásának egyik szimbóluma, a vasfüggöny 1948-ban ereszkedett le, s ezt megerősítette előbb a nyugati, majd a déli végeken az aknazárak lerakása, a határövezet kialakítása. 1956-ban az aknamezőket¹⁵ felszedték, de a határövezetet csak az 1960-as évek végén váltotta fel a 2 km-es határsáv. 1957-ben a nyugati határviszonylatban ismét lerakták az aknamezőt, amelyet 1965 és 1971 között folyamatosan váltott fel az elektromos jelzőrendszer, amely 1989-ig üzemelt. A második világháborúban militarizálódott rendőrség és határőrség nem tudott a világháború után visszatérni a polgári jelleghez. Sőt később, 1950. január 1-jétől az ÁVH létrehozásával még távolabb került ettől. Az '50-es évek elejétől a Belügyminisztérium alárendeltségében kiépült az Országos Rendőr-főkapitányság, továbbá hozzátartozott a büntetés-végrehajtás, a légtartalom, az iparőrség és a rendészeti közigazgatás feladatköre is. Az akkori minősítés szerint az ország „felszabadulása” óta eltelt 10 év alatt a rendőrség teljesítette feladatait, betöltötte szerepét.

1953-tól az úgynevezett „szocialista törvényesség” helyreállítása érdekében a párt irányítása alól kivették az ÁVH-t, és a Belügyminisztérium alá helyezték, melynek feladata volt ebben az időben „a szocialista rend védelme az imperialista, kapitalista hírszerzőszervek, a belső ellenséges és bűnöző elemek tevékenységével szemben”.¹⁶

¹⁵ Az aknafelszedést a következőkkel indokolták: A Szovjetunióknak és a béketábornak köszönhetően enyhült a nemzetközi helyzet, javult Jugoszláviával a viszony, Ausztria semleges lett, és így az osztrák–magyar kapcsolatok lényegesen javultak. Ausztriával a bizalom javítását és elmélyítését nem segítette elő a műszaki zár, amely a hidegháború maradványa volt. („Csapást mértünk az imperialista propagandára.”) A műszaki zár felszedését belső helyzetünk is lehetővé tette, mert hazánk és a szocializmus erői növekedtek, és a lakosság egyre jobban segítette a határ őrzését. A műszaki zár megszüntetéséhez kedvező feltételeket teremtett a határőrség megerősödése, tapasztalt tisztek, tiszthelyettesek őrizték a határt.

¹⁶ Jobst Ágnes (2011): A Belügyminisztérium működésének szabályozása 1956 nyarán. *Betekintő*, 1. sz. 2.

Az 1955-ös évben a rendészet szempontjából két kiemelkedő törvényerejű rendelet (tvr.) jelent meg, amely igazolja, hogy a népi demokratikus állam hatalma megszilárdult, de a közbiztonság kérdését továbbra is fontosnak tartotta. Az első tvr. a 17-es számú volt, amely a kihágási intézmények és a kihágási bíraskodás megszüntetéséről szolt. A 17-es tvr. értelmében a kihágási cselekményeket a súlyosságuknál fogva büntettnek¹⁷ vagy szabálysértésnek minősítették. Ennek megfelelően a tvr. hatálybalépését követően a büntetteket a bíróság, a szabálysértéseket a tanácsok VB-szervei, a rendőrség, a tűzoltóság és a folyamrendészet szervei bírálták el. A rendelet jelentőségét növelte, hogy büntettnek minősítette a társadalmi együttélés szabályainak megsértését, amitől az akkori pártvezetés a közrend és a közbiztonság megszilárdulását remélte.

A kialakult helyzet fenntartása, a „szocialista törvényesség” fokozott biztosítása, a társadalmi tulajdon védelme és a bűnözők elleni fokozott harc érdekében született meg a második fontos tvr., az 1955. évi 22-es,¹⁸ amelyben a rendőrség feladat- és hatáskörét rögzítették. Eszerint „a rendőrség feladata a bűnözés elleni harc, a közrend és a közbiztonság védelme. Feladatának ellátása során a dolgozó népre, az állami, gazdasági és társadalmi szervekre támaszkodva biztosítja a társadalmi tulajdon sérthetlenségét, védi az állampolgárok személyi és vagyoni biztonságát, biztosítja a szocialista törvényesség megtartását, ellenőrzi a közúti, vasúti és légi közlekedés¹⁹ rendjét, biztonságát, továbbá ellátja a Magyar Népköztársaság állampolgárait alapvető személyi okmányokkal.” Emellett a törvényerejű rendelet kimondta, hogy „a rendőrség fegyveres szervezet és a Magyar Népköztársaság Rendőrsége nevet viseli”. Talán ma már nemcsak szakszerűtlennek, hanem megmosolyogtatónak is tűnik, hogy a megfogalmazás alapján a rendőrség a dolgozó tömegekre támaszkodva biztosította a szocialista tulajdon sérthetlenségét. A törvényerejű rendelet értelmében a rendőrség a bűncselekmények megelőzése, felderítése és megszakítása érdekében a büntető perrendtartásban előírt jogok és kötelezettségek alapján végzett nyomozói és vizsgálati munka mellett titkos módszereket és eszközöket alkalmazhatott. Az 1955. évi 22. számú törvényerejű rendelet három fő területen rögzítette részletesen a rendőrség feladatait:

1. a közrend védelme,
2. a közlekedés rendjének védelme és
3. az igazgatásrendészet terén.

A fentiek mellett a rendelet érdekessége, hogy további igazgatásrendé-

¹⁷ Ettől az időponttól büntettnek minősült a koldulás, a tiltott visszatérés, a tiltott szerencsejáték.

¹⁸ Ennek a korabeli rendőrségi sajtó „a rendőrség törvénye” címet adta.

¹⁹ A vasúti és légi közlekedés, valamint a vasúti, vízi, postai és légi szállítás közrendjének biztosítását, ezeken a területeken a bűnözés elleni harcot és a társadalmi tulajdon védelmét a belügyminiszter által külön szervezett közlekedési rendőri szervek látták el.

szeti feladatcsoportot is létrehozott, amelyben különös feladatokat szabott meg a rendőrség számára: pl. engedélyezi és ellenőrzi a sokszorosítógépek és az azok működtetéséhez szükséges segédanyagok vásárlását és tartását, kiadja a postagalamb-tartási és ágybérlet-tartási engedélyeket, valamint a vándoriparosok működési engedélyét. Továbbá véleményezi a kártyajátszási engedélyek kiadására vonatkozó kérelmeket, és javaslatot tesz a vendéglátóipari üzemek részére kiadott tánc-, éneklési, kártyajátszási és záróra-meghosszabbítási engedélyek visszavonására. A törvényerejű rendelet igazi szenzációja, hogy függelékében felsorolásra kerültek mindazok a korábbi törvények és rendeletek, amelyek a rendészetet és rendőrséget valamilyen formában érintették vagy meghatározták. Bár ez az időszak a szocializmus egyik legsötétebb időszaka volt, az 1955. évi 22. számú törvényerejű rendelethez az 1879. évi XXVIII. törvénytől az 1955. évi rendeletekig szinte minden jogszabályt felhasználtak, amit igazol a mellékletként csatolt jogszabályok felsorolása.

A rendeletről jól kiolvasható, hogy a „népi demokratikus állam” tíz éve hatalmon lévő vezetése értékelt a rendőrség elmúlt egy évtizedes tevékenységét, kijelölte a rendőrség helyét, szerepét az állam szervezetében, ennek megfelelően meghatározta szervezetét, feladatrendszerét és fejlődési irányvonalát. A kor szellemének megfelelően és a szocialista táborhoz való tartozás tudatában a rendőrség feladata a „bűnözés elleni harc, a közrend és közbiztonság védelme,” amelyet katonai fegyverkezési eszközökkel, más fegyveres erőkkel együttműködve kell végrehajtania. A militáns jelleg erősödése háttérbe szorította a rendészetelmélet szabályainak érvényesülését.

Az 1956. augusztus 22-én kiadott, szigorúan titkos minisztertanácsi határozat az államvédelmi szervek részére a következő feladatokat határozta meg:

- *„felderíteni és megakadályozni az imperialista, kapitalista hírszerzőszervek országunk ellen irányuló kémtevékenységét. Leleplezni az ellenséges külföldi központok által irányított szabotázs-, kártevő, diverziós, terror- és egyéb államellenes cselekményeket;*
- *felderíteni az imperialista, kapitalista országok és egyéb szervezetek (Vatikán stb.) hírszerző és elhárító szerveinek a Magyar Népköztársaság ellen irányuló terveit, szándékait, aknamunkájuk módszereit, behatolási csatornáikat és a belső reakciós erőkkel, csoportokkal való kapcsolataikat;*
- *védetni a fegyveres erőket és szerveket, a katonai, ipari, közlekedési, mezőgazdasági objektumokat, kül- és belkereskedelmi szerveket, tudományos, kutató- és tervezőintézeteket, kulturális intézményeket és szerveket a kémek, diverzánsok, terroristák és más reakciós, ellenséges elemek behatolása ellen;*

- felderíteni és felszámolni az ország területén működő illegális ellenforradalmi szervezeteket, szervezkedéseket;
- biztosítani a párt és a kormány vezetőinek védelmét, biztonságát. Az államtitok védelmét, a párt- és állami titkos levelek és anyagok továbbítását;
- megszervezni az országba érkező imperialista államok gyanús állampolgárainak ellenőrzését. Ellátni a ki- és beutazásokkal, útlevelelügyekkel kapcsolatos feladatokat;
- a párt és kormány külön megbízása alapján irányítani és ellenőrizni a Magyar Népköztársaság illetékes minisztériumi és hivatali rejtjelező munkáját. Megszervezni és ellátni az országon belüli rejtjeles összeköttetés feladatait. Megfelelő irányokban rejtjelfejtő munkát végezni;
- őrizetbe venni, előzetes letartóztatásba helyezni az államellenes bűnözőket a Büntető Perrendtartás és a Büntető Törvénykönyv, valamint más törvényes rendelkezések alapján.²⁰

Ugyanez a minisztertanácsi határozat a rendőrség számára a következő feladatokat fogalmazta meg:

- „Ügynökséget szervezhet (ügynök, informátor, rezidens, találkozási lakástulajdonos, lebujsapda-tulajdonos), a szocialista tulajdon fosztogatásával, üzérkedéssel és más közbiztonságra veszélyes bűncselekményt elkövető személyek felderítésére és leleplezése céljából;
- a titkos hálózati operatív munka során a következő módszereket alkalmazhatja: Titkos kiballgatás, házkutatás, bűncselekmény végrehajtásával gyanúsított személyeknek, valamint iratoknak titkos lefényképezése, újjlenyomatoknak titkos megszerzése;
- az illetékes államvédelmi szervben keresztül ellenőrizheti bűncselekménnyel gyanúsítható személyek levelezését, telefonbeszélgetését, valamint más beszélgetések lehallgatását,
- titkos állományt foglalkoztathat: bűnöző személyek megfigyelésének végrehajtására;
- titkos nyilvántartást vezet: bűnöző elemekről, bűnös kapcsolataikról, a rendőrség ügynökségéről;
- a rendőrség körzeti megbízottai információszerzés céljából tájékoztató személyeket foglalkoztathatnak becsületes és a rendőrséget önként támogató állampolgárok közül.²¹

Továbbá a határőrség és karhatalom, valamint a légtalmi és tűzrendészeti szervek részére az alábbi feladatokat írta elő a határozat. A határőrség feladatai:

²⁰ A Minisztertanács határozata a belügyi és állambiztonsági szervekről, 1956. augusztus 22. Belügyminisztérium 10-1958/1956.

²¹ Uo.

- „*A Magyar Népköztársaság államhatárának őrzése és védelme az imperialista ügynökök, ember- és árucsempészek, valamint egyéb határsértőkkel szemben.*
- *A határ menti terület és lakosságának védelme az ellenség támadásával és provokációs cselekményeivel szemben.*
- *A nemzetközi határügyi egyezmények végrehajtásának, az államhatár belső és nemzetközi jogszabályokban meghatározott rendjének biztosítása. A nemzetközi személy- és teherforgalom, a határátlépésre jogosító okmányok ellenőrzése.*
- *Ellenőrzi és betartja a határrendet, harcot folytat a határsávban lévő ellenséges elemek ellen.*
- *A határőrség felderítő szerveinek jogában áll a határvédelem sajátosságainak megfelelően titkos operatív hálózati munkát folytatni.*²²

A Belső Karhatalom feladatai:

- *„Államellenes cselekmények elkövetésével gyanúsított személyek vagy csoportok elfogása céljából tett államvédelmi operatív intézkedések katonai biztosítása.*
- *A rend és biztonság elősegítése tömeges rendezvények megtartása alkalmával (díszszemlék, felvonulások, gyűlések stb.).*
- *Segítségnyújtás más állami szervek számára a rend fenntartása érdekében a népi vagyon megvédésével kapcsolatos intézkedések, elemi csapások esetén. (Árvíz, tűzvész, földrengés stb.)*
- *A fontos állami és honvédelmi jelentőséggel bíró objektumok őrzése és védelme.*
- *A fontosabb közutak és vasutak biztosításában való részvételek, valamint fontos szállítmányok őrzése és kísérése.*²³

A légoltalmi szervek feladatai:

- *„A lakosság életvédelmének, valamint az ipar folyamatos termelésének biztosítása rendkívüli állapotok idején, a légitámadások következményeinek csökkentése, a műszaki, mentő és egészségügyi segélynyújtó mentési munkálatok ellátása az országot ért károk során.*
- *A fenti célok megvalósítása érdekében a légoltalmi szervek állandóan tanulmányozzák a korszerű légitámadási eszközöket és azok hatásait.*²⁴

Tűzrendészeti szervek feladatai:

- *„Védelmizik a tűztől Népköztársaságunkban az öszznépi és szövetkezeti tulajdont, valamint az állampolgárok életét és javait.*
- *Hatósági intézkedésekkel biztosítják a tűz elleni megelőző védekezést:*

²² Uo.

²³ Uo.

²⁴ Uo.

tűzrendészeti határozattal kötelezik az érdekelteket a tűzrendészeti szabálytalanságok megszüntetésére, az új létesítmények tervezésénél érvényre juttatják a megelőző tűzrendészeti szabályokat.

- *Tűzesetknél ellátják a tűzoltási és mentési munkálatokat. Szervezik, ellenőrzik és segítik a tűzesetek és tűzkárok elleni társadalmi védekezést. Gondoskodnak a tűzrendészeti szabályoknak az állampolgárok előtti megismertetéséről. Szabálysértési eljárás útján felelősségre vonják a tűzrendészeti szabályok megsértőit. Gondoskodnak a megelőző tűzrendészet állandó fejlesztéséről. Következétesen fejlesztik a tűzoltási szakfejlesztéseket és az oltástechnikai módszereket.*²⁵

Úgy gondolom, a rendészeti-karhatalmi szervek feladatai egyértelműsítették, hogy az '50-es években prioritást élvezett a szocialista hatalom védelme, amelyhez szinte minden szerv operatív tevékenységgel volt köteles hozzájárulni.

Következtetések

A második világháború után kialakult geopolitikai helyzet következtében Magyarország a keleti blokk részévé vált, ami a magyar rendészetre is döntő hatást gyakorolt. Ezt jól szemlélteti, hogy szovjet mintára létrehozták a rendőrséget, és megszervezték az Államvédelmi Osztályt, majd Hatóságot. A szovjet modell mindenben jelen volt, így a rendőrök ruházatában a szovjet váll-lapok, gimnasztyorka ugyanúgy rendszeresítve lett, mint a szovjet államvédelmi szervek mintájára az ÁVO. A szocializmus első évtizedeiben meghatározó volt a szocialista rendőrtisztképzés kialakítása, amely döntően négy-hat osztályt végzett munkás-paraszt fiatalokra épült, szovjet mintára. Ennek részeként került felállításra a Rendőrákadémia, majd a Rendőrtiszti Főiskola.

A korábbi rendészeti, rendészettudományi jellegű munkák és magas szintű rendészeti szakfolyóiratok eltűntek a szakmai közéletből, mint ahogy a magasan kvalifikált fogalmazói, felügyelői és detektívkar állományából is csak mutatóban tudta egy-egy tisztviselő megtartani az állását. Miközben Dr. Szamel Lajos, Dr Tóth József nem távoztak külföldre, rendészeti jellegű írásokat nem tudtak közreadni.

A szocializmus első évtizedében a politikai vezetés mindent megtett a hatalma megvédése érdekében, amelyhez felhasználta a rendőrség és az ÁVH eszközeit és állományát, és nagyban törekedett a második világháború előtti rendészeti szakmai eredmények, módszerek negligálása.